

доц. д-р НОНА МАЛАМОВА
ИНСТИТУТ ПО АГРАРНА ИКОНОМИКА

**РАЗВИТИЕ НА СЕКТОР “ МЕСОДОБИВ И МЕСОПРЕРАБОТКА” В УСЛОВИЯТА
НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА**

**DEVELOPMENT OF THE "MEAT PRODUCTION AND PROCESSING" UNDER THE
COMMON AGRICULTURAL POLICY**

Associate Prof. Dr. NONA MALAMOVA
INSTITUTE OF AGRICULTURAL ECONOMICS

Abstract: This article presents the results of an analysis of the impact of the CAP on production, trade and consumption of meat and meat products in Bulgaria. The effect of CAP on developing sector "meat production and processing" is weaker than the effect of the preparation to achieve EU standards before accession. Reduces the level of self-sufficiency in the country with meat since 2007 and in 2010 it was equal to 55% and meat processing industry works with 80% imported raw material. Support the livestock sub-sector at this stage is unable to solve a problem of raw material meat industry in any of its dimensions (quantity, quality, price). The increase in the cost of imported raw materials in the meat processing sector is offset by an increase in exports of finished products. The opening of the European market led to an increase in exports, but the growth of imports (mainly raw material for meat industry) is much higher, leading to a growing negative balance of foreign trade in meat and meat products. The structure of exports mainly raw materials takes place, and the processed value added products have a small share. Increasing returns of exports in the meat sector can be expected to diversify the products exported from wider geographic areas of exports to markets with high price levels in the sector. Increasing the geographical orientation of exports to third countries could positively affect business exporters of pork due to the possibilities of export subsidies

Key words: CAP meat, production, trade and consumption of meat and meat products in Bulgaria.

В статията са анализирани влиянието на Общата организация на европейския пазар в сектора на месото, мерките на Общата селскостопанска политика (ОСП), насочени към подпомагане на животновъдните стопанства за производство на месо и мерките на Националната програма за развитие на селските райони 2007-2013 г. за подкрепа на производителите на преработени земеделски продукти.

Изследвано е влиянието в няколко направления:

- темпове на развитие при производството и търговията с месо и месни продукти;
- осигуряване на сектора със суровина;
- потребление на месо и месни продукти.

Изследването се базира на информация от НСИ, Евростат и МЗХ за два периода - предприсъединителен (2001 – 2006) и след присъединяването на България към ЕС (2007-2009).

ОСП в сектора на месото в България

Върху развитието на сектор месодобив и месопреработка ОСП влияе основно чрез общата организация на пазара (ООП) в сектор "Месо".

ООП обхваща следните елементи:

- общи пазарни стандарти;
- информация за потребителите;
- организации на производителите;
- ценова подкрепа на база интервенция;
- механизми за търговия с трети страни;

В България приетите от ЕС организации на пазарите на земеделските продукти се въвеждат чрез влезлия в сила от 01.01.07 г. Закон за прилагане на

общите организации на пазарите на земеделските продукти на Европейския Съюз.

В България схемата „Възстановявания при износ на селскостопански продукти” в сектора на месото стартира от 2010 г. Субсидията се изплаща на износители на птиче месо за страни извън Европейския съюз. С Регламент 63/2010 като допустими за субсидиране дестинации са определени следните трети страни - Украйна, Беларус, Молдова, Русия, Грузия, Армения, Азербайджан, Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Таджикистан, Киргизстан, Ангола, Саудитска Арабия, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман, Обединени арабски емирства, Йордания, Йемен, Ливан, Ирак, Иран. За птичето месо финансовата помощ е 40 евро на 100 кг.

За периода 01 януари - 01 октомври 2010 г. са издадени 32 лиценза за възстановявания в сектора на птичето месо на обща стойност 507 768,70 лв., като от подадените към тях заявки са изплатени 17 на обща стойност 227 228 лв. Износите са предимно за Армения и Ирак. Предвижда се експортът към тези страни да продължи, като се запази неговата честота. В сектора на птичето месо има проявен интерес за износ и в Йордания, Грузия и Иран. Налице е засилен интерес от страна на търговците за износ на телешко месо в Казахстан. За първи път през 2011 г. се изплащат експортни субсидии за клане на говеда и за износ на говеда в трети страни.

Първият стълб на ОСП оказва косвено въздействие (стимулирайки селскостопанската продукция на суровини за сектора) върху развитието на месната индустрия в България чрез някои от прилаганите *схеми за национални доплащания (табл.1) и чрез схемата за единно плащане на площ –ливади и пасища.*

През 2008 година функционират 2 схеми за национални доплащания в животновъдство – за овце-майки и кози-майки, необвързана с производството.

По схемите за национални доплащания са изплатени 42,6 млн. лева.

През 2009 функционират три 3 схеми на национални доплащания за животни: за говеда, необвързана с производството (НДЖ 1) – *44 млн. лева*; за овце-майки и кози-майки, необвързана с производството (НДЖ 2) – *9,7 млн. лева*; за овце-майки и кози-майки, обвързана с производството (НДЖ 3) – *5,8 млн. лева.*

По схемата за единно плащане на площ – ливади и пасища са изплатени около *18 млн. лева* за ливади и пасища (по експертна оценка), използвани за отглеждане на животни (средствата са предоставени за кампания` 2008). Тези средства могат да се разглеждат като подкрепа на животновъдството. По експертна оценка, за кампания` 2009 са извършени плащания за пасища и ливади в размер на около *35 млн. лева.*

През 2010 са изплатени средства по следните схеми за национални доплащания - за крави с бозаеци телета, обвързана с производството (НДК) – *2,4 млн. лева*; за говеда, необвързана с производството (НДЖ 1) – *41,9 млн. лева*; ; за овце-майки и кози-майки, обвързана с производството (НДЖ 3) – *15,6 млн. лева.*

През 2011 година националните доплащания за животни са по следните схеми.

- крави с бозаеци телета - за най-малко пет крави с бозаеци телета в стопанство, което не притежава индивидуална млечна квота;

- клане на говеда - при клане на животни или при износа им за трета държава за най-малко 5 бика, вола, крави и юници на възраст над осем месеца или телета на възраст до осем месеца и с кланично тегло до 185 кг;

- говеда и биволи - за минимум 10 говеда или бивола, които са били отглеждани в стопанството към 28 февруари 2009 г.;

- овце-майки и кози-майки - за минимум 50 и повече овце-майки и кози-майки (заедно или поотделно), отглеждани в стопанството.

Схемите са изцяло финансирани от бюджета на Република България, след

одобрена от ЕК нотификация.

Табл.1. Директни плащания за 2009 г., изплатени в периода 01.12.2009 – 29.09.2010 г.

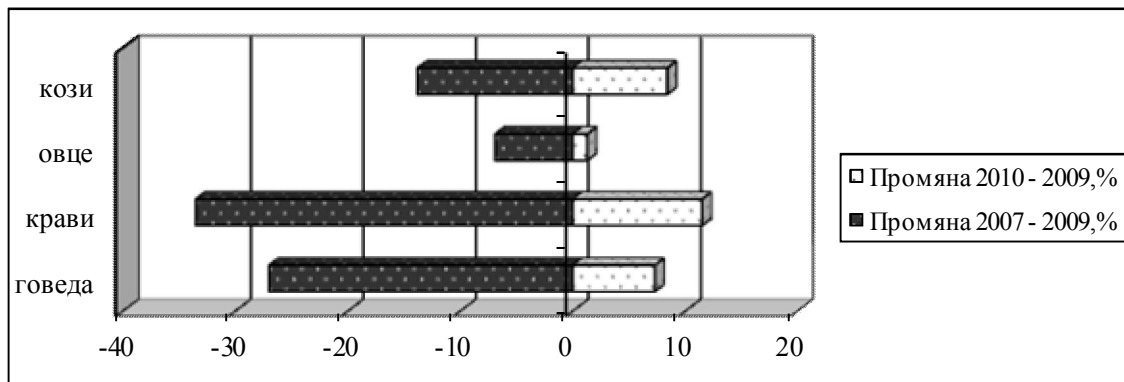
Приоритетна ос	Бюджет на приоритетната ос за кампания 2009г. (лв.)	Оторизирани плащания (лв.)
НДЖ1	44 560 288,36	44 144 570,72
НДЖ2	9 804 425,40	9 679 744,07
НДЖ3	6 635 286,24	5 774 607,30

Източник: Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2010).

През 2010 година е преодоляна отрицателната тенденция за намаление на поголовието в страната за животните, за които се предоставят субсидии - говеда, крави, овце и кози. Положителните промени обаче не са в състояние да преодолеят драстичния спад от предходните години (фиг. 1) и суро-

винният проблем продължава да бъде основна бариера за развитието на месната индустрия в България. Тенденцията за намаление на поголовието продължава и през 2010 г. по отношение на свинете и птиците, които не са обект на подпомагане [4, 2011].

Фиг.1. Промени в поголовието на основни селскостопански животни

Източник: Перспективи за развитие на животновъдния сектор до 2014 г., МЗХ, <http://www.mzh.government.bg/odz-lovech/bg/home/11-08-02/.aspx>

Определен ефект върху развитието на месната индустрия се очаква от мярка 123 "Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти" по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г., с бюджет - 471 302 997 лв. За периода от нейното стартиране (ноември 2008 г.) до края на 2009 г. са подадени общо 138

проекта, с размер на субсидията 113,058 млн. лв.

Динамика на производството на месо и месни продукти в контекста на новата пазарна среда

През периода 2007-2009 г. средногодишният ръст на продукцията в сектор месодобив и месопреработка е 7,9 % като нараства с над 23,8 %. Средногодишният ръст в периода 2007-

2009 е почти три пъти по-нисък от този за периода 2000-2006 г. (табл.2). В този смисъл, ефектът от ОСП е по-малко значителен от ефекта на подготовката за

постигане на евростандартите в предприєдинителния период.

Табл.2. Сравнение на динамиката в месната индустрия и в нейната пазарна среда

	Процентно увеличение 2007-2009	Среден годишен ръст в %	
		2001 - 2006	2007 - 2009
Производство на месо и месни продукти	23,8	22,2	7,9
Селскостопанска продукция в сектора на месото	-4,3	-5,2	-1,4
Потребление на месо и месни продукти	7,8	3,3	2,6
Износ на месо и месни продукти	38,3	14,7	12,8
Внос на месо и месни продукти	100,3	26,2	33,4
БВП	21,9	5,3	7,3

Източник: НСИ, Евростат и собствени изчисления

Стойностният обем на продукцията в сектора „Месодобив и месопреработка“ нараства в предприєдинителния период и в първите две години от членството на България в ЕС. В периода 2005 - 2008 г. средногодишният ръст е по-висок от този в индустрията и от средногодишния ръст на БВП. В резултат от направените значителни инвестиции за постигане на евростандартите месната индустрия в този период засилва позицията си в индустриалното развитие и в развитието на националната икономика. След 2008 ръстът се забавя и намалява значимостта на сектора за развитието на българската индустрия и икономика (фиг.2).

Стойността на продукцията в сектора след присъединяването на България към ЕС нараства три пъти по-бързо от нарастването на потреблението на месо и месни продукти (табл.2). Това означава, че нараства дялът на българската месна индустрия на вътрешния пазар в сектора на месото.

В периода 2001-2009 стойностният обем на продукцията в сектора „Месодобив и месопреработка“ показва

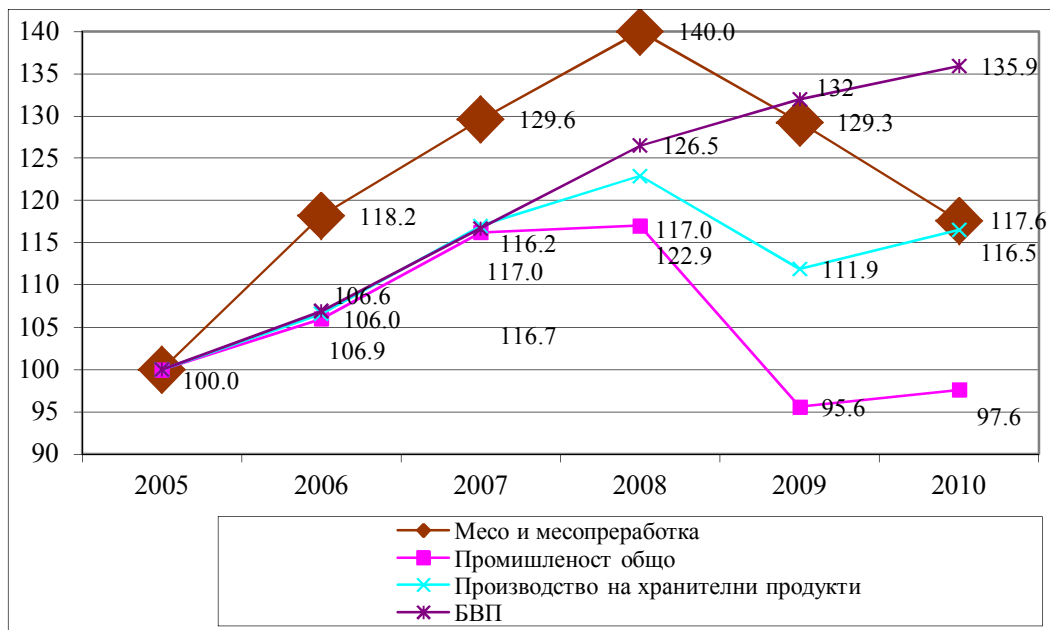
нараставащ тренд, докато обратно стойността на селскостопанската продукция в сектора на месото непрекъснато намалява (фиг.3).

Тази ситуация създава предпоставки за неблагоприятни промени в следните направления:

- Недостатъчно натоварване на мощностите в месната индустрия, което е и една от основните причини за забавяне ръста на продукцията в сектора през периода 2007-2009 в сравнение с този от предходния анализиран период.

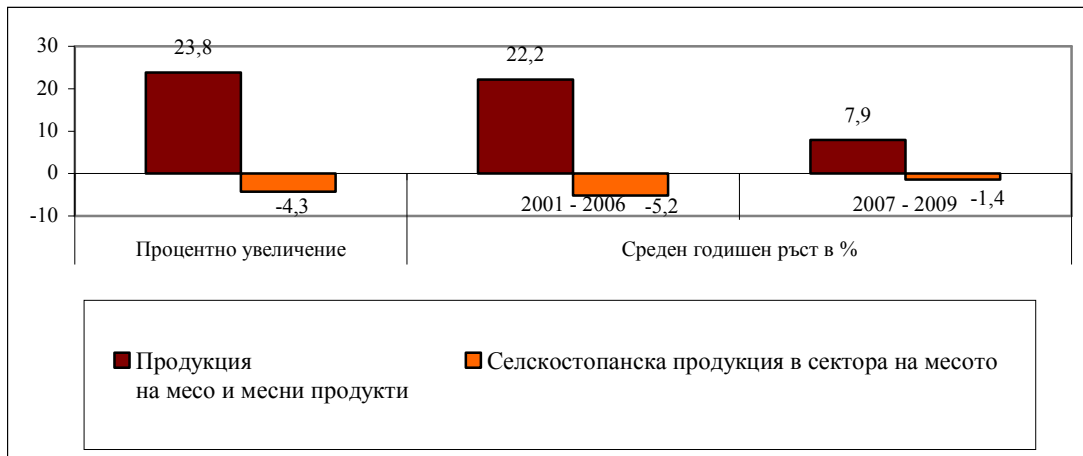
- Преработка предимно на вносна суровина. Както се вижда от фиг.4 равнището на самозадоволяване с месо в страната след 2007 намалява като през 2010 то е равно на 55%. Данните показват, че над 80 % от суровината, с която работи месопреработвателната индустрия е от внос. И това според нас е една от причините за намаляване потреблението на месни продукти (на лице от домакинствата) у нас, защото води, до повишаване цената на месните продукти.

Фиг.2. Развитие на месната индустрия, на индустриалния, хранителния сектори и на българската икономика като цяло през 2005-2010 г. (индекс 2005 =100)

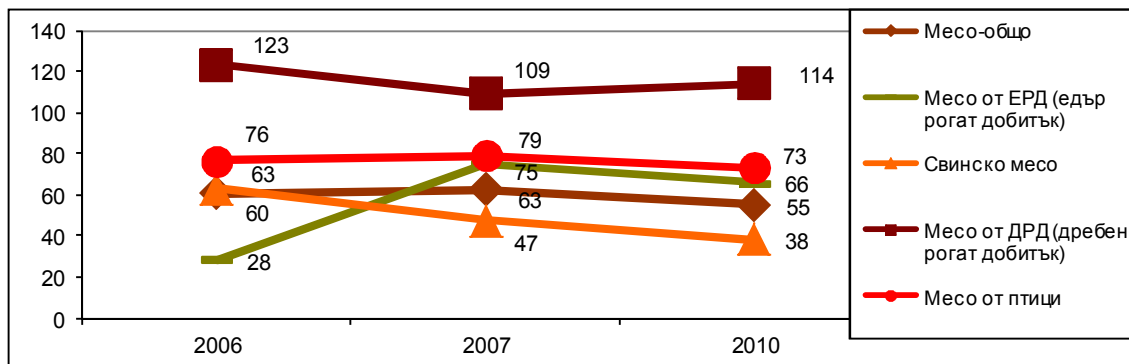
Източник:НСИ и собствени изчисления

Фиг. 3. Индекси на стойностния обем на продукцията в сектора на месото

Източник:НСИ, Евростат и собствени изчисления

Фиг.4. Равнище на самозадоволяване с месо и месни продукти в България, %

Източник: Евростат и собствени изчисления

Външната търговия и вътрешното потребление като фактори за развитие на месната индустрия

Ключов фактор за развитието на месната индустрия е *динамиката във външната търговия* след отварянето на европейския пазар.

Отварянето на европейския пазар води до нарастване на износа на месо и месни продукти, който през 2010 се равнява на 169 млн. евро (фиг.5). Ръстът на вноса, главно на суровина за месопреработвателната индустрия, е значително по-висок от този на износа, което води до нарастващ отрицателен баланс във външната търговия с месо и месни продукти от 2006 година.

При външната търговия с месо и месни продукти след 2007 година се забелязват както стимулиращи, така и задържащи развитието на сектора

фактори (фиг.6, фиг.7, фиг.8,фиг.9, фиг.10, фиг.11, фиг.12).

Стимулиращи са следните фактори:

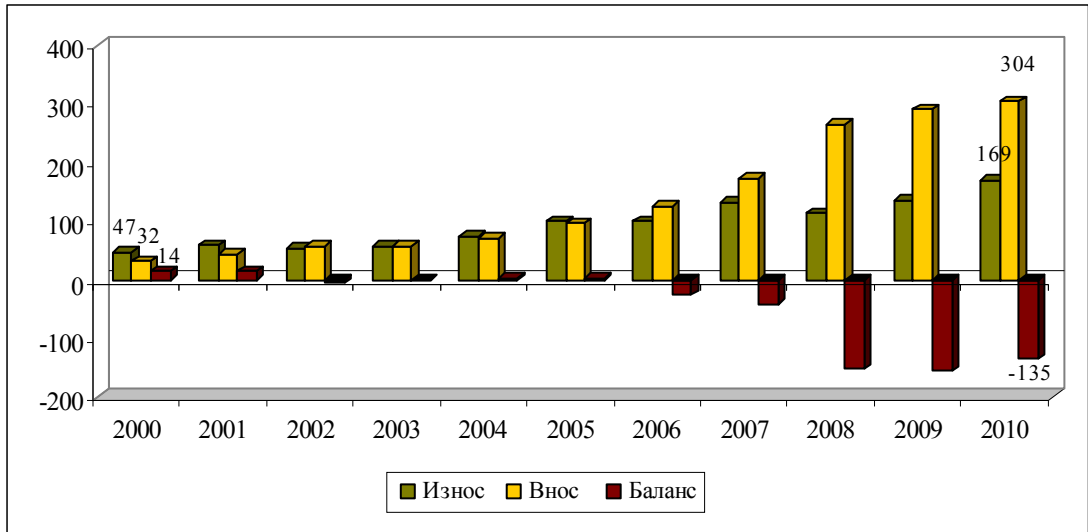
- Устойчиво нарастване при износа на месо от домашни птици в периода след 2007 година. Европейската комисия отпуска експортни субсидии на всички износители от общността, продаващи в т.нар. трети страни.

- Десетократно нарастване при износа на първично преработени месо и карантии през 2010 година и непрекъснато намаляване на вноса на този вид продукти през анализирания период.

- Двукратно увеличаване при износа на салами и други подобни продукти за периода 2007-2010, както намаляване на техния внос.

Факторите, които задържат развитието в сектора на месото в условията на общия европейски пазар се изразяват в:

Фиг.5. Външна търговия на България с месо и месни продукти, млн. евро

Източник: Евростат и собствени изчисления

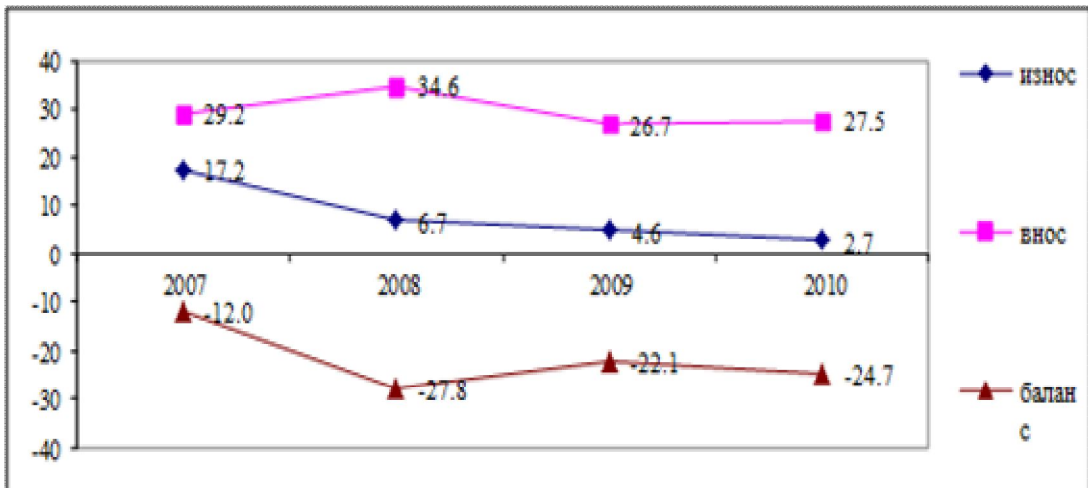
- повече от два пъти нарасналият отрицателен търговски баланс в търговията със свинско месо и в търговията с месо от едър рогат добитък (ЕРД). Това означава че нарастването на разходите за вносни суровини в месо-преработвателния сектор не се

компенсира от нарастване на износа при готовата продукция;

- трикратно нарасналият внос на преработени или консервирани месо и карантии;

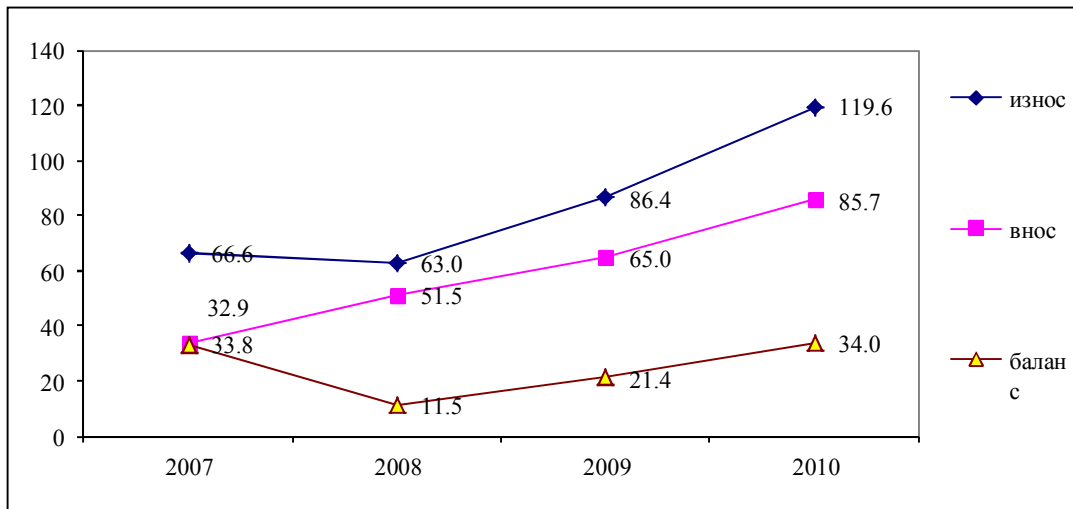
- намаляващият износ на месо от дребен рогат добитък (ДРД).

Фиг.6. Външна търговия с месо от ЕРД, млн. евро

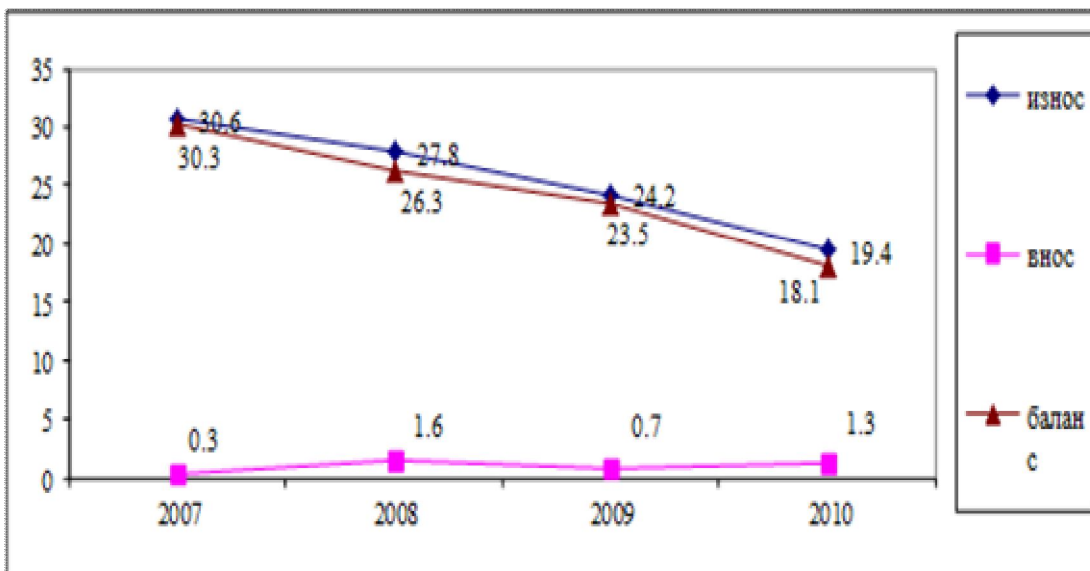
Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.7. Външна търговия с месо от домашни птици, млн.евро

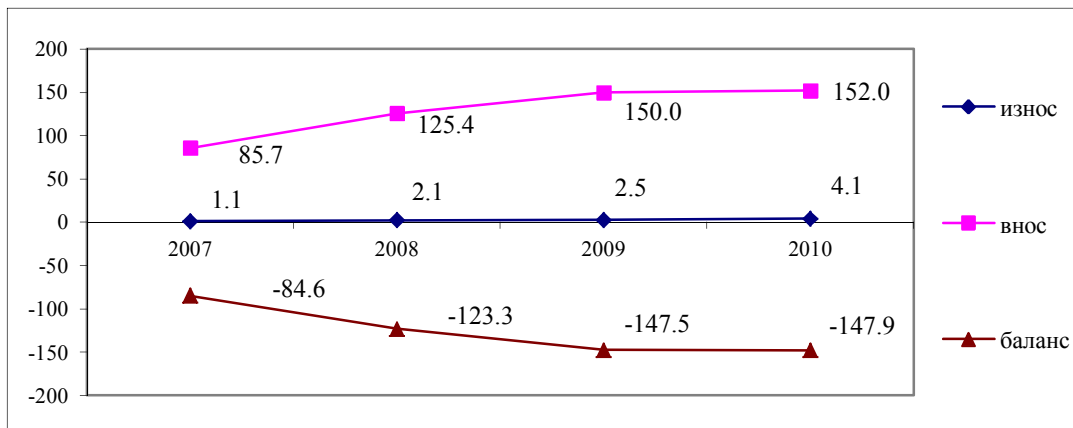
Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.8. Външна търговия с месо от ДРД, млн. евро

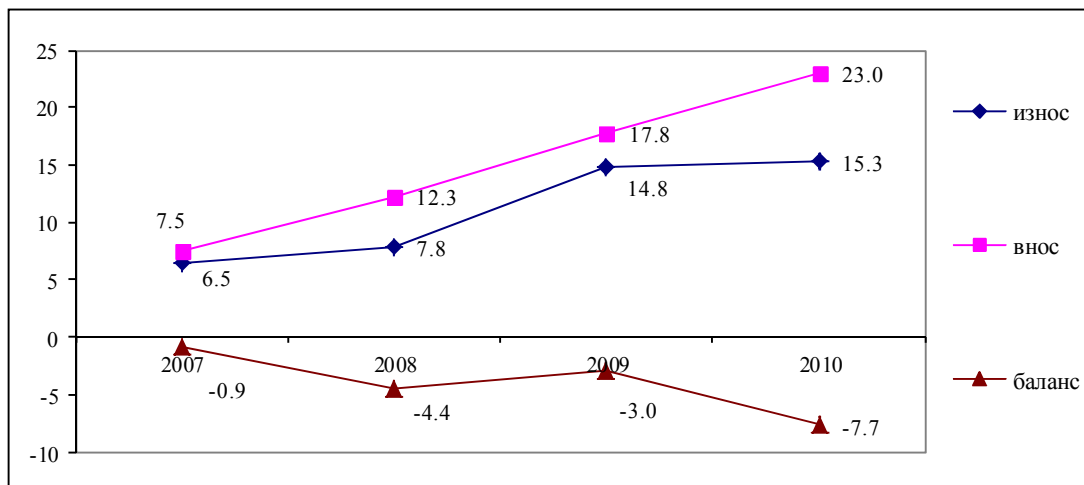
Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.9. Външна търговия със свинско месо, млн евро

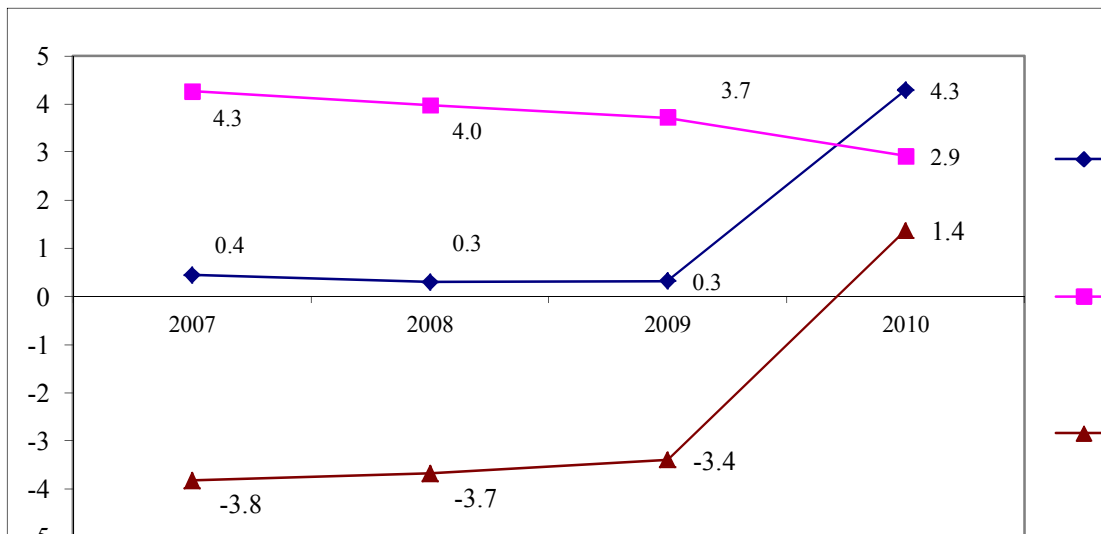
Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.10. Външна търговия с месо и карантии преработени или консервирани, млн. евро

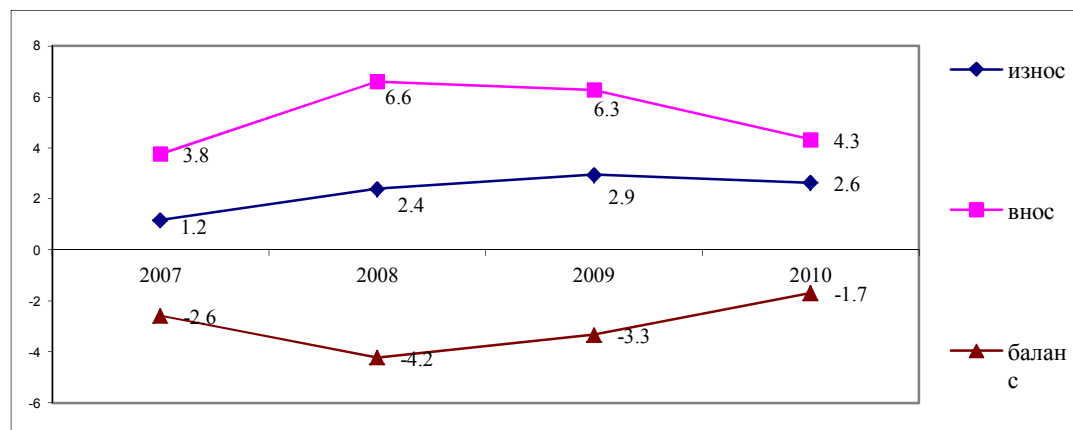
Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.11. Външна търговия с първично преработени месо и карангии, млн.евро

Източник: Евростат и собствени изчисления

Фиг.12. Външна търговия със салами и други подобни продукти, млн. евро

Източник: Евростат и собствени изчисления

Динамиката във вътрешното потребление на месо и месни продукти до голяма степен определя промените на темповете и структурата на производството в сектора на месото. Потребителското поведение може да бъде анализирано чрез оценка на разходите. Същото зависи от промените в цените и дохода за различни комбинации от хранителни продукти [Samuelson, 1948]. Цените и дохода

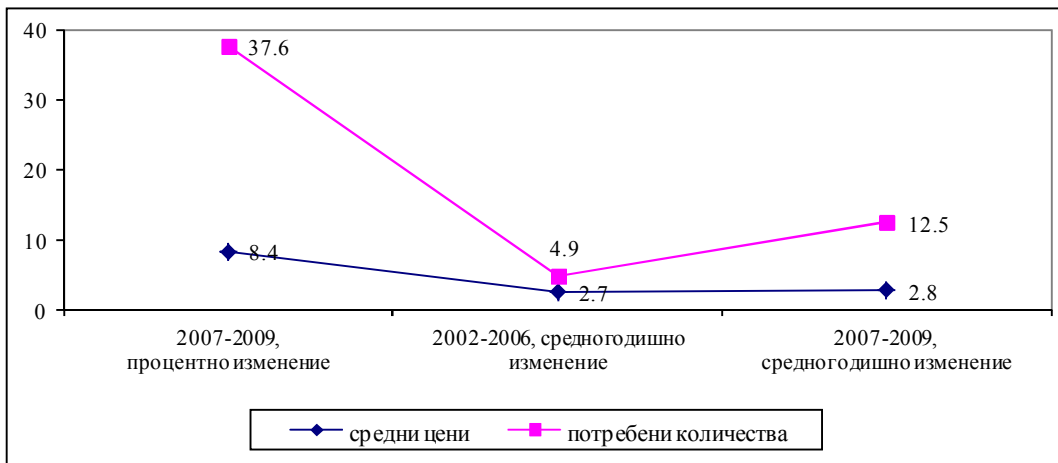
обаче не изчерпват оценката на ефектите върху потребителското търсене. На потребителското търсене оказват ефект и качествените различия между хранителните продукти, а също и т.н. „социо - културни ефекти” – възрастови и „социално - статусни различия” на потребителите [Henze, 1994].

Цените, респективно субсидирането на производството в сектора на месото, влияят силно в/у стоките с по-висока

ценова еластичност. Това се вижда при трендовете на цените и потреблението на свинско месо и на малотрайни колбаси (фиг.13, фиг.14). Като стока за масовия потребител потреблението на малотрайните колбаси е с висока еластичност по отношение на цените на дребно. Цените на малотрайните колбаси нарастват с над 2 пъти по-високи темпове в периода след присъединяването на България към ЕС в

сравнение с предприєдинителния период (3,0% процента средно годишно) и потреблението им се свива с 4, 2 % годишно, или за целия период 2007-2009- с-12,5 % (фиг.14). При почти непроменен темп на нарастване на цените на свинското месо в двата периода - предприєдинителен и след присъединяването към ЕС, потреблението на свинско месо от домакинствата устойчиво нараства.

Фиг.13. Динамика на потребени количества (средно на лице от домакинство) и средни цени на закупено свинско месо от домакинствата, %

Източник: НСИ и собствени изчисления

Потреблението на месни продукти в домакинствата в периода 2007-2009 забавя темповете на нарастване в сравнение с предишния период (2002-2006 г.) (фиг.15), докато ръста на потреблението на месо се развива с устойчиви темпове и след присъединяването към ЕС. Намалването на потреблението на месни продукти е правопрпорционално на ускорените темпове в повишаване на цените на дребно.

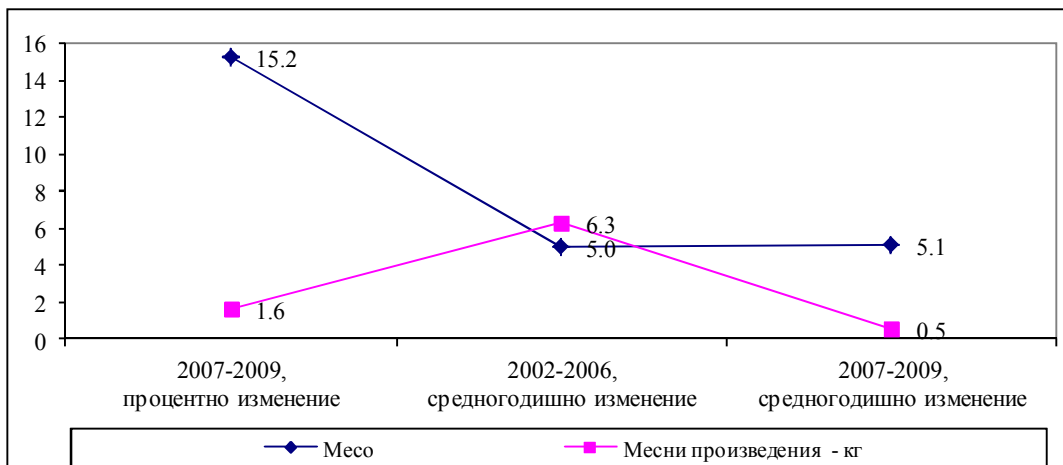
Нарастването на потреблението на месо за периода 2007-2009 пък може да бъде обяснено с нарастване дела на добитото месо в животновъдните стопанства, което обикновено не се предлага

на пазара, а остава за консумация в стопанствата.Така например, по данни на МЗХ [2,2009] за периода 2007-2009 година делът на произведеното червено месо в животновъдните стопанства в общото производство на червено месо нараства от 52,3% на 56,1 %.

Резултатите от анализа дават основание за следните **изводи**:

- Ефектът от прилагането на ОСП върху развитието на сектор„Месодобив и месопреработка” е по-слаб от ефектът при подготовката за постигане на евростандартите преди присъединяването.

Фиг.15.Динамика на потреблението на месо и месни продукти средно на лице от домакинството ,%

Източник: НСИ и собствени изчисления

- Намалява равнището на самозадоволяване в страната с месо след 2007 г. и през 2010 г. то е равно на 55%, като месопреработвателната индустрия работи с 80% вносна суровина.

- Подкрепата на животновъдния подотрасъл на този етап не е в състояние да реши суровинния проблем на месната индустрия в нито едно от неговите измерения (количество, качество, цени). Нарастването на разходите за вносни суровини в месопреработвателния сектор не се компенсира от нарастване на износа на готова продукция.

- Присъединяването към ЕС доведе до промени в търговията с месо и месни продукти, някои от които имат стимулиращо, а други - задържащо въздействие върху развитието на сектора :

- ✓ **Стимулиращите фактори** за развитие на сектора в периода след 2007 година са: устойчивото нарастване на износа на месо от домашни птици, десетократното нарастване на износа на първично преработени месо и карантии, двукратно увеличаване на износа на преработени или консервирани месо и карантии и непрекъснато намаляване на вноса на този вид продукти.

- ✓ **Задържащи фактори** за развитието на сектора в условията на общия европейски пазар са: намаляващият износ на месо от ДРД; повече от два пъти нарасналият отрицателен търговски баланс в търговията със свинско месо и в търговията с месо от ЕРД.

- Отварянето на европейския пазар води до нарастване на износа, но ръстът на вноса (главно на суровина за месопреработвателната индустрия) е значително по-висок, което води до нарастващ отрицателен баланс във външната търговия с месо и месни продукти. В структурата на износа основно място заема суровината, а преработените продукти с добавена стойност имат малък относителен дял.

- Повишаване на възвращаемостта от експорта в месния сектор може да се очаква от диверсификация на изнасяните продукти и от разширяване на географските направления на експорта към пазари с високи ценови равнища в сектора. Засилването на географската ориентация на износа към трети страни би могло да повлияе положително бизнеса на износителите

на свинско месо поради възможностите за експортно субсидиране.

Литература:

1. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието(Аграрен доклад 2010), МЗХ.
2. Дейност на кланиците за червени меса и производство на месо в България през 2006, 2007, 2008 година, Бюлетин на МЗХ, дирекция «Агростатистика».
3. Дейност на кланиците за производство на бяло месо в България през 2006,2007,2008 година, Бюлетин на МЗХ, дирекция «Агростатистика».
4. Перспективи за развитие на животновъдния сектор до 2014 г., МЗХ, <http://www.mzh.government.bg/odz-lovech/bg/home/11-08-02/.aspx>
5. European Commission. Agricultural and Rural Development DG, 2006-2010.
6. Eurostat.Agricultural statistics, 2001-2009.
7. Eurostat. External trade statistics, 2001-2010.
8. Henze, A. (1994): Marktforschung: Grundlage für Marketing und Marktpolitik, Stuttgart (Ulmer)(Consumption Trends for Dairy and Livestock Products, and the Use of Feeds in Production,in the Cee Accession and Candidate Countries, IAMO).
9. Samuelson, P. (1948): Consumption theory in terms of revealed preference, *Economica* XV (60), November, 243-53, reprinted in: LANCASTER, K. (1999, ed.): *Consumer theory, II. series*, pp. 97 –107.